

Викладання художньої культури в загальноосвітньому навчальному закладі: пошук підходів

Інна ФЕЛЮЩЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, учитель-методист,
учитель художньої культури

Серед проблем сучасної педагогічної науки і практики особливої уваги заслуговує питання посилення культурологічної спрямованості освіти, важливість якого пов'язана з утвердженням ідей гуманізму, високої моральності та творчого розвитку особистості.

У пошуках шляхів формування творчої особистості школяра актуалізується значущість засобів художньої культури. У своєму багатстві видів, жанрів, стилів і напрямів художня культура є каталізатором усіх творчих потенцій особистості, здатним активізувати особистісні якості людини, що сприяють її творчому розвитку, налаштовуючи на співтворчість, активне естетичне реагування, усвідомлення самоцінності й значущості.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.) вагома роль в інваріантній складовій відводиться освітній галузі «Мистецтво». Її основна мета – під час сприймання та інтерпретації творів мистецтва і практичної діяльності сформувати в учнів систему естетичних цінностей як інтегральну основу світогляду, розвинути мистецькі вміння та компетентності, здатність до художньо-творчої самореалізації, виховати потребу в духовному самовдосконаленні.

Оскільки художня культура як новий навчальний предмет ще не утвердилася належно серед дисциплін гуманітарного спрямування в сучасних закладах освіти, актуальним є подальше розроблення та апробація різних методик її викладання. У зв'язку з цим, спираючись на наявний досвід, репрезентуємо власний підхід до викладання художньої культури в школі.

На нашу думку, вивчення художньої культури набуває сенсу лише тоді, коли навчання для школярів є бажаною і цікавою працею, в процесі якої вони мають змогу розвивати свої творчі можливості, прямувати до успіху як результату особистої активності й наполегливості. Важливе завдання для вчителя – створити такі умови, які спонукали б учнів ставитися до уроків художньої культури з відкритим серцем, щирою душею, бажанням вчитися та готовністю займатися творчою діяльністю.

Загальновідомо, що навчання розглядають як процес організованої передачі основних елементів соціального досвіду [3, с. 237]. Враховуючи, що пізнання художньо-естетичних цінностей та специфіка їх сприйняття мають свої особливості, необхідно в самій структурі художньої культури виявити

елементи педагогічного впливу і спрямувати їх на всебічний розвиток особистості учня.

Добір навчального матеріалу для кожного уроку художньої культури має здійснюватися з урахуванням віку, нахилів, інтересів сучасних школярів. Урок необхідно спрямовувати на пошук того подразника, на який вони могли б відреагувати.

Оскільки на уроках учні ознайомлюються з особливостями історичних епох, художньо-естетичними напрямками, мистецькими стилями та жанрами шляхом усвідомлення творчості окремих найяскравіших митців-персоналіїв, теоретичний матеріал пропонуємо подавати не на узагальнювальному рівні, а на конкретних прикладах – високохудожніх, образних та емоційних, що мають вагомий потенціал переживань, подиву, захоплення, інтересу, яскраво характеризуючи автора та епоху.

Спілкуючись з учнями, ми звернули увагу на те, що сучасні школярі все частіше звертаються до історії, народних традицій, культури українського відродження, цікавляться проблемами, пов'язаними з розвитком художньої культури народів світу. Досвід практичної діяльності засвідчує, що на сучасному етапі розвитку нашого суспільства вивчення традицій, звичаїв та обрядів українського народу є нагальною потребою для молоді України, а гармонійне поєднання національної і загальнолюдської культури становить основу розвитку духовної культури кожної людини. Тому вважаємо за необхідне на уроках художньої культури значну увагу приділяти емоційно-чуттєвому компоненту, що стимулює зацікавленість, творчий інтерес учнів, їхнє бажання відкрити для себе щось нове та цікаве.

Неабиякий інтерес для школярів становить історія про український скарб, доля якого до наших днів не дає спокою багатьом людям. Поштовхом до диспуту на уроці, що доцільно побудувати як урок-пошук, може бути одна з відомих робіт художника І.Нікітіна «Портрет Напольного гетьмана» (під час вивчення теми «Культура Козацької доби та Гетьманщина» у 10-му класі). Спираючись на історичні факти та літературні твори, припускаємо, що на портреті зображено одного з останніх гетьманів України – Павла Полуботка, історія життя якого вражає відданістю ідеї незалежності рідної землі і є водночас прикладом шляхетності і непокори, великої любові до Батьківщини та свого народу.

Пророчими видаються слова гетьмана Павла Полуботка перед смертю, адресовані Петру І: «... скоро вже Петро з Павлом стануть на суд перед Праведним суддею: Він розсудить діла їхні...». Слова українського гетьмана можуть стати основою для диспуту в класі, під час якого учні матимуть можливість викласти свої думки, аргументуючи їх та зіставляючи з думками своїх однокласників.

Ознайомлення з художнім твором І.Нікітіна «Портрет Напольного гетьмана», що має високий рівень філософсько-психологічного осмислення, дає змогу учням краще усвідомити сучасність в її русі до майбутнього. З цього приводу М.Бахтін зазначав, що твори мистецтва порушують межі свого часу, живуть у віках, тобто протягом значного часу, і часто (а визначні твори – завжди) більш інтенсивним і повним життям, ніж у свій час [1, с. 331]. Наприкінці уроку доцільно запропонувати учням написати твір-мініатюру на тему «Сенс мого життя», кращі з робіт обговорити.

Поштовхом до філософських роздумів на уроці художньої культури (під час вивчення теми «Новітня

українська культура» у 10-му класі) може стати епіграф: «Якби було краще жити, я б віршів не писав, а – робив би коло землі...» (В.Стус). Для школярів це визнання звучить як кредо, збуджує думку, тривожить душу: що стоїть за цими словами: діло, доля, вчинок? [4, с. 11].

Під час вивчення теми «Козак Мамай – герой народної картини XVII–XVIII століть» у 10-му класі учнів може зацікавити: хто такий козак Мамай? Що про нього відомо? Тому, вважаємо, доцільно створити творчу групу учнів, які дослідять і репрезентують це питання на уроці. На сьогоднішній день не існує єдиної думки стосовно особистості козака Мамаю. Найвірогіднішими версіями є такі: 1) козак-герой, козак-лицар, гордість Запорізької Січі; 2) козак-характерник (козаками-характерниками називали козаків, які вміли чаклувати, знали магію, вміли медитувати, входити в транс, бачити майбутнє, розчинятися в повітрі, ходити по воді, обертатися на будь-якого звіра, птаха чи іншу людину); 3) козак-волоцюга, який ходив від села до села і заробляв собі на життя, оспівуючи козацькі подвиги; 4) народний мандрівний співак; 5) гетьман Іван Сірко; 6) кримський татарин, котрий перейшов на бік козаків і захищав українські землі від своїх же земляків – татар; 7) узагальнений образ українських козаків, втілення ідеалу народного героя [2, с. 49].

Така форма роботи на уроці дає учням можливість відстоювати свою думку, мислити, дискутувати. А це, з нашого погляду, сприяє розвитку їх логічного мислення, спонукає до творчої діяльності, формує якості творчої особистості та інтерес до надбань української художньої культури.

Ми звернули увагу на те, що роздуми над філософськими питаннями під час вивчення художньої культури викликають у школярів найбільший інтерес.

Зокрема, під час вивчення культури епохи Відродження учні не залишаються байдужими до картини В.Тіціана «Святий Себастьян», у якій автор відобразив свій філософський погляд на світ. У цей час світосприйняття В.Тіціана змінилося: він позбувся спокою.

Урок з теми «Художня культура епохи Відродження» в 11-му класі доцільно побудувати як урок-подорож у минуле. Залежно від інтересів і бажань школярів створюються групи «істориків», «філософів», «мистецтвознавців», які з'ясовують, що наприкінці XVI століття Венеція, хоча формально й залишалася незалежною державою з притаманним їй вільним віросповіданням та світським духом мистецтва, однак перебувала під гнітом католицької реакції і владою інквізиції. Венеція зазнала ще одного лиха – епідемію чуми, від якої помер В.Тіціан.

Група «мистецтвознавців» аргументує, що душевна скорбота В.Тіціана знайшла відображення в його роботах «Несення Христа» та «Магдалина, котра кається». Їх аналіз наводить учнів на роздуми під час вирішення проблемного питання: куди зникає мажорна кольорова гама великого митця? Спираючись на історичні дані, група «істориків» з'ясовує, що В.Тіціану було близько ста років, коли він працював над полотном «Святий Себастьян». Зір художника погіршився, але, що дивовижно, в цей час він досягнув найбільших висот у своїй творчості: його живопис став тремтливим за фактурою і динамічним за мазком.

Усі три групи дослідників, які працюють на уроці, доводять, що В.Тіціан був гідним представником епохи Відродження, вбачав у людині, її тілесній та духовній завершеності, в гармонії тіла і духу «вінець творіння». Художня культура епохи Відродження, шедеври світового мистецтва цього історичного

періоду спонукають учнів задуматися над проблемами місця і ролі людини у світі та шляхами реалізації її творчих можливостей.

Доведено, що властивості творчої особистості учня найефективніше формуються під час його дослідницької діяльності. Художня культура сприяє духовному, інтелектуальному, емоційному розвитку школярів; стає імпульсом до творчих роздумів та творчої діяльності.

Наприклад, під час розгляду унікального твору Леонардо да Вінчі «Джоконда», що супроводжується виконанням «Місячної сонати» Л.Бетховена, звучить вірш Т.Чорновіл «Усміх Мони Лізи»:

*Невже це все? Завершено роботу!
Позаду в танці пензля дні і ночі.
Не раз іще, тамуючи скорботу,
Творець огляне обриси жіночі:
– Так! Все її! Цей усміх... Очі... Шкіра...
Вона – щемливих спогадів знемога!
Назвуть її дружиною банкіра
Чи витвором фантазій... Ради Бога!
Тепер моя. І не віддам нікому!
Розлучать тільки вічності морози!
Пливли літа у мареві хиткому,
Мов свічки воскові стікали сльози...
Розтанув Леонардо в часу злеті
І таємницю жінки взяв з собою.
Лишився тільки образ на портреті,
Любов втаївши в погляді з журбою.
За світла грою метушливі тіні
Вгортають лик у здогадів окрасу.
Чарівним смутком усміх на картині
Струмує крізь ледь чутний подих часу.*

Вірш Т.Чорновіл, прочитаний з елементами акторської майстерності, викликає у школярів значний інтерес, актуалізуючи запитання: «Чи справді Мона Ліза була дружиною банкіра?», «Чому

Леонардо так цінував свою картину?», «Яка таємниця пов'язана з картиною Леонардо да Вінчі «Джоконда?», «У чому секрет посмішки Джоконди?» та ін. Учні розуміють: щоб відповісти на ці запитання, необхідно звернутися до підручників, довідників, енциклопедій. А це спонукає їх до пізнавальної, творчо-пошукової діяльності [4, с. 34].

Завдяки таким методичним прийомам роботи на уроках художньої культури, як «Зустрічі з прекрасним», «Храмове мистецтво», «Чарівні звуки», «Природа в музиці, живописі і літературі» з використанням репродукцій І.Левітана, Е.Греко, Ф.Гойї, С.Далі, П.Рубенса, Рембрандта, віршів О.Олеся, Лесі Українки, Т.Шевченка, І.Франка, О.Блока, музики П.Чайковського, Ф.Гайдна, В.Моцарта, Й.Штрауса, Й.Баха, Л.Бетховена відбувається інтенсивний розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості. Естетичні емоції учнів пов'язані з ліричними переживаннями, потребою в красі, гармонії й досконалості навколишнього світу, почуттями граціозного, високого і прекрасного. На емоційно-чуттєву сферу особистості впливають почуття хвилюючого драматизму, поетичного переживання, душевної скорботи. Художня культура пробуджує романтичні емоції, потяг до невідомого, таємничого, незвичайного, що дуже важливо для людини в сучасних умовах технократичного суспільства, шаленого темпу життя.

Узагальнюючи, зазначимо: інтерес як емоційно-чуттєвий компонент пізнання, що є основою кожного уроку художньої культури, має на меті актуалізацію емоційно-чуттєвої сфери свідомості учня. Він пов'язаний із особливостями сприйняття і залежить від рівня загальної культури школярів, їхніх естетичних та художніх смаків, уміння володіти мовою художньої культури.

Завдяки пробудженню в учневі інтересу актуалізується потреба розвивати свої творчі можливості та бажання опановувати світ художньої культури, що, з огляду на поліфункціональну та художньо-образну природу, має забезпечити культивування духовності, формування естетичного середовища, культурну атмосферу життя, створити гармонію понятійного й образного, комплексність формування творчої особистості школяра.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 444 с.
2. Вернікова С.В. Українське народне малярство XVII–XVIII століть / С.В. Вернікова. – К.: Генеза, 2009. – 186 с.
3. Практикум з педагогіки: Навчальний посібник / За ред. О.А. Дубасенюк. – К.: ІСДО, 1996. – 432 с.
4. Педагогічна технологія формування творчої особистості старшокласника засобами світової художньої культури: Навчально-методичний посібник для вчителів художньої культури. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2004. – 40 с.

Інна ФЕЛЮЩЕНКО

Викладання художньої культури в загальноосвітньому навчальному закладі: пошук підходів

У статті на основі праць дослідників і практичного досвіду автора розглянуто підходи до викладання навчальної дисципліни «художня культура». Обґрунтовано значущість пізнавального інтересу як емоційно-чуттєвого компонента пізнання учнями художньої культури, що є унікальним середовищем виховання дитини, засобом залучення до одвічних людських цінностей, духовного, емоційного й інтелектуального вдосконалення, розвитку творчих можливостей та потенцій.

Ключові слова: художня культура, пізнавальний інтерес, творча самореалізація, педагогічний вплив, емоційно-чуттєвий компонент.

Інна ФЕЛЮЩЕНКО

Преподавание художественной культуры в общеобразовательном учебном заведении: поиск подходов

В статье на основе трудов исследователей и практического опыта автора рассматриваются подходы к преподаванию учебной дисциплины «художественная культура». Обосновывается значимость познавательного интереса как эмоционально-чувственного компонента познания учениками художественной культуры, которая является уникальной средой воспитания ребенка, средством привлечения к извечным человеческим ценностям, духовному, эмоциональному и интеллектуальному совершенствованию, развитию творческих возможностей и потенций.

Ключевые слова: художественная культура, познавательный интерес, творческая самореализация, педагогическое влияние, эмоционально-чувственный компонент.

Inna FELYUSCHENKO

Teaching of art culture at the secondary school: searching of ways

In the article which is based on the works of scientists and the practical experience of the author, the ways of teaching such a subject as art culture are considered. The meaning of a cognitive interest as the emotive-sensitive component of studying the art culture is proved that is the unique atmosphere of bringing up a child by involving him or her into the world of internal human values, spiritual, emotional and intellectual improvement, development of creative abilities and potentials really works.

Keywords: art culture, cognitive interest, creative self-realization, pedagogical influence, emotive-sensitive component.